

Overstromingen

Twee verslagen van overstroming in Beverwijk

De Westzijde van het Wijkermeer, tusschen den Sint-Aagtendijk en den Rijnlandschen slaperdijk onbedijkt zijnde, zoo ligt Beverwijk voor een gedeelte op eb en vloed, waardoor bij stormen en hooge vloeden meestal de woningen aan de Haven en aan de Zuidzijde der Breestraat worden overstroombd. Zoo

werden de bewoners van dat gedeelte van Beverwijk onder anderen, in den nacht van den 14 en 15 November 1775, tusschen drie en vier ure, door het water, op het onverwachts, in den slaap gestoord, ten bedde uitgejaagd, en genoodzaakt naar hunne zolders te vlugten. Door den watervloed van den 4 en 5 Februari 1825, werd mede een groot gedeelte van dit vlek overstroombd, terwijl het water tot zulk eene buitengewone hoogte steeg, als bij geen menschen geheugen had plaats gehad. Het water werd op dat gedeelte van den St. Aagtendijk, hetwelk vlak op den noordwesten aanslag ligt, op en over den kruin des dijks geslagen. De buitengloeing werd aldaar ter lengte van 230 ellen en ter diepte van één el uitgespoeld.

Hierbij werd dus het water over de St. Aagtendijk heengeslagen wat dubbel schrijnend is omdat het op de feestdag van St. Agatha gebeurde. Helaas bood deze heilige geen bescherming tegen wateroverlast of overstromingen.

De Wijkermeer slibde in de loop van de 17e en 18e eeuw zoetjes aan dicht. Alleen bij een fikse storm joeg het water nog tot aan de kop van de Breestraat. De laatste keer dat de bewoners aan de haven (De Meer) en de Breestraat naar zolder moesten om het oprukkende water te ontvluchten, was in 1865. In de jaren daarvoor was het elke winter raak. Met man en macht heeft men vanaf de zeventiende eeuw getracht de vaargeul naar de haven van Beverwijk open te houden. Er was immers geen sneller en goedkoper manier om groenten, vis, laken, olie en andere nijverheidsproducten te vervoeren dan over het Wijkermeer. Het bleek onbegonnen werk. Het dichtslibben was niet te stuiten en dat kwam hard aan bij de Beverwijkse handel.

En verder nog deze

Op 26 december 838 loopt bij een stormvloed een groot deel van noord-west Nederland onder. De stormvloed wordt genoemd in twee onafhankelijke geschriften. Het eerste geschrift is van de Franse bisschop Prudentius van Troyes. Het tweede geschrift dat melding maakt van deze stormvloed komt uit de zogenaamde Annales Xantenses, een Karolingisch geschiedwerk. Beiden melden grote overstromingen in het Nederlandse kustgebied, met als gevolg dat een groot aantal plaatsen werd verwoest en ruim 2400 doden.

De Stormvloed van 1014, die plaatsvond op 28 september en 29 september 1014, resulteerde in wat zeer waarschijnlijk de eerste doorbraak van de vrijwel gesloten kustlijn van de Lage Landen is geweest. Volgens bronnen uit die tijd heeft met name het toenmalige eiland Walcheren zware schade geleden. Het herstel moet uitzonderlijk veel tijd hebben gekost. De kroniek van de abdij van Quedlinburg in Saksen maakt melding van duizenden doden.

De Sint-Thomasvloed van 21 december 1163 trof vooral Holland. Verschillende malen dit jaar was Holland getroffen door overstromingen. Dit resulteerde in het breken van dijken langs de Maas. Gevolg was dat de monding van de Oude Rijn bij Katwijk, die al bijna geheel verzand was, volledig werd gesloten. De dijkdoorbraken in combinatie met de

Stormvloed zorgden namelijk voor een groot transport van gronddeeltjes van het gebied bij de dijkdoorbraak naar het binnengebied. Dit sediment bezonk vooral in de ondiepere delen, daar stroomde het water immers vrij rustig. Een van de plekken waar het ondiep was, was bij de monding van de Oude Rijn. Belangrijk gevolg van deze blokkade van de monding van de Oude Rijn was, dat de Rijn zijn water niet meer kon lozen op de Noordzee. Hierdoor liepen de polders in Holland en ook Utrecht, een voor een onder water. Deze wateroverlast heeft aangehouden geduurd tot 1165.

De Allerheiligenvloed van 1 op 2 november 1170 trof vooral noordwestnederland. Het was een grote overstroming die ontstond toen de Noordzee tussen het huidige Huisduinen en Texel door de duinenrij brak. De beek Marsdiep kreeg een verbinding met de Noordzee en werd een zeegat. Het land tussen Texel, Medemblik en Stavoren werd overstromd, en Texel en Wieringen werden eilanden. Deze overstroming markeerde een begin van het vergroten van de Almere en het openen naar de Noordzee, zodat de Zuiderzee en de Waddenzee uiteindelijk konden ontstaan. Twee factoren waren bij deze zeevergroting van belang, de eerste was de zeespiegelstijging, de tweede was de aanwezigheid van grote veengebieden. Door de zware aanvallen van de zee werd het veen afgeslagen en verdween het in de golven.

Bij de Sint-Nicolaasvloed in december 1196 werden, net als bij de Allerheiligenvloed (1170), grote delen van Noord-Nederland en het Zuiderzeegebied overstromd. Waar de stormvloed van 1170 een begin maakte met het wegslaan van grote veengebieden, verergerde deze storm deze afslag. Het resultaat van deze storm was een afslag van de veengebieden in West-Friesland en een vergroting van de Waddenzee en de Almere of de Zuiderzee. De gebieden ten noorden van de, met de Sint-Thomasvloed (1163) dichtgeslibde, Oude Rijn komen via het Spaarne en het, toen nog kleine, Haarlemmeer onder de invloed van de zee te liggen. Deze overlast heeft als gevolg dat een aantal gebieden de wateroverlast gezamenlijk gaan aanpakken. Zo veranderen zij onder andere de stroomrichting van de rivieren Does en Zijl, zodat deze naar het noorden, naar de Zuiderzee afstromen.

Bij de **Stormvloed van 1212** werd het gebied van de huidige provincie Noord-Holland getroffen door een grote overstroming. Dit resulteerde uiteindelijk in ongeveer 60.000 slachtoffers.

De Sint-Aagthenvloed vond plaats op 5 februari 1288, de naamdag van de heilige Agatha. Hij trof vooral Zeeland en Zuid-Holland. Het precieze aantal slachtoffers is niet geheel duidelijk, maar bronnen melden duizenden slachtoffers.

De eerste Sint Elisabethsvloed van 1404 was een watersnood die plaatsvond op of rond 19 november 1404, de naamdag van Sint-Elisabeth. Deze ramp wordt ook wel de Eerste Sint-Elisabethsvloed genoemd. De overstromingen vonden vooral plaats in Vlaanderen en Zeeland. Het landverlies in Zeeuws-Vlaanderen en West-Vlaanderen bedroeg circa 3000 ha.

"Ook in hetzelfde jaar (1404) was er in de maand november op de dag zelf van Sint-Elisabeth (19 november) zo'n grote overstroming van de zee, dat wallen en dijken tegenover de vloed van de zee geplaatst, op vele plaatsen zijn gebroken, waardoor de zee zich in de lengte en in de breedte over het land verspreidde in het maritieme deel van Vlaanderen en andere gebieden. Huizen werden meegesleurd en dieren en mensen (in deze volgorde) verdronken onverwacht en onverhoopt. Het was zo erg, dat de gezwollen zee over haar oevers en dijken uitgroeide in een mate als nooit in de herinnering was gezien; in honderd jaar was de zee niet zover buiten haar boorden getreden. (Jean Brandon van de abdij Ter Duinen)."

Gravin Margaretha van Male, toentertijd gravin van Vlaanderen gaf opdracht een algemeen zeeverende dijk aan te leggen. Deze dijk wordt nog altijd de Graaf Jansdijk genoemd naar haar zoon en opvolger, Jan zonder Vrees. Later gaf Jan zonder Vrees, hertog van Bourgondië, het bevel de reeds bestaande dijken te verbinden tot één grote dijk die van het noorden van het graafschap tot het zuiden liep.

De tweede Sint-Elisabethsvloed van 1421 was een watersnood die plaatsvond op of rond 19 november 1421, de naamdag van Sint-Elisabeth. Vermoedelijk werd de ramp veroorzaakt door een bijzonder zware noordwesterstorm, gevolgd door een zeer hoge stormvloed. Van springvloed zoals bij de Watersnood van 1953 was toen geen sprake, maar het natte weer was er de oorzaak van dat het oppervlaktewater afkomstig van de rivieren nog zeer hoog stond. Waarschijnlijk was de vloed zelf niet eens zo hoog, maar door de Hoekse en Kabeljauwse twisten was het dijkonderhoud verwaarloosd. Hierdoor konden de dijken doorbreken, waardoor zowel zeewater uit het westen als rivierwater uit het oosten langzamerhand het land overstroemde. Er ontstond een nat gebied met opgeslibde zandplaten met daartussen kreken en bredere wateren. De dijkdoorbraken en overstromingen richtten in Zeeland en Holland grote verwoestingen aan. Schattingen geven aan dat mogelijk ongeveer 2000 mensen de dood vonden. Verder zijn naar schatting zo'n dertig dorpen door de vloed verwoest waarvan er een paar gedeeltelijk zijn teruggevonden, zoals Houweningen. De stad Sliedrecht, destijds gelegen aan de zuidelijke oever van de Merwede, viel eveneens geheel ten prooi aan de vloed, maar deze stad is nadien herbouwd aan de noordelijke kant. Ook de Grote waard, een gebied dat iets meer dan een eeuw eerder was ingepolderd, werd geheel verzwolgen.

1 Door deze vloed werden de destijds elkaar bestrijdende steden Geertruidenberg en Dordrecht gescheiden (Hoekse en Kabeljauwse twisten). Een ander vervelend gevolg voor Dordrecht was dat er uiteindelijk vaarwegen rondom Dordrecht ontstonden, waardoor het zogenaamde stapelrecht van Dordrecht, dat bepaalde dat handelswaar eerst moest worden uitgeladen eer men het mocht doorvoeren, omzeild kon worden. Ook werd Dordrecht afgesneden van het zuiden, wat ongunstig was voor de handel.

2 Een hardnekkig misverstand is dat de Biesbosch door deze stormvloed in één nacht is ontstaan. Bij de Sint-Elisabethsvloed braken weliswaar de dijken van de toenmalige Groote of Hollandsche Waard, maar het duurde nog enige tientallen jaren voor het gehele gebied onder water stond en de Biesbosch met zijn kreken en riet gevormd werd. Hierbij had ook het rivierwater een belangrijke invloed.

"Daags na Sint-Elisabeth 1421 woedde er 's nachts zo'n hevige storm, dat de wind met orkaankracht in Tiel en elders verschillende huizen omver blies en in Holland door dijkdoorbraken veel schade aanrichtte. Tweeduizend mensen zijn, naar men zegt, verdronken. Bij mensenheugenis was het niet voorgekomen, dat een overstroming zó erg en het peil van het zeewater zó hoog was. Bijna heel Holland is, evenals Vlaanderen en Zeeland ondergelopen. Hierdoor kwam ook de grote Zuidhollandse Waard onder water te staan en ging verloren. Er zijn kerken verplaatst, omdat het overstroemde gebied er nog steeds zo bij ligt en tot nu toe (De schrijver is weliswaar tijdgenoot, maar schrijft dertig jaar later) helemaal niet kon worden herdijkt (uit: de Tielse Kroniek).

De derde Sint-Elisabethsvloed vond plaats van 18 op 19 november 1424, de naamdag van Sint-Elisabeth. Hij trof vooral Zuidwest-Nederland. Deze stormvloed had vooral effect op de wilskracht van veel mensen. Bij de tweede Sint-Elisabethsvloed van 1421 waren grote gebieden in Zuidwest-Nederland onder water gelopen. Na deze stormvloed was men vol goede moed begonnen aan het herdijken van ondergelopen polders. Door de derde Sint-Elisabethsvloed werden veel van deze herstelwerkzaamheden teniet gedaan. Zo was de Groote of Hollandsche Waard na de tweede Sint-Elisabethsvloed eindelijk weer geheel bedijkt. Als gevolg van de derde Sint-Elisabethsvloed werden deze herstelwerkzaamheden in een klap weggevaagd. Daarna heeft men ook niet meer geprobeerd de Hollandse Waard te herstellen. Ook het land van Saeftinge had het zwaar te verduren onder deze stormvloed. Behalve de zuidelijke delen van Nederland werd ook de rest van het kustgebied getroffen. Er werden bressen geslagen in de Westfriese Omringdijk en langs de kust liepen delen van Friesland onder. Ook gebieden rond de monding van de Dollard kregen met de stormvloed te maken.

De strijd tegen het water was een moeizaam en taai gevecht, mede omdat de effecten van de ingrepen niet altijd ingeschat konden worden. Bedijking van kwelder- en kustveengebieden zorgde ervoor dat tijdens stormen het zeewater niet meer over de kwelders kon uitstromen. Hierdoor steeg de stormvloedhoogte, waardoor de kans op dijkdoorbraken toenam. Deze vonden dan ook veelvuldig plaats.

In 1440 begon men in Noord-Holland met het stutten van dijken met houten planken ter versteviging. Een dijk bleef zo beter op zijn plaats en brak minder snel door. Deze dijken werden in de Kop van Noord-Holland Holzungen genoemd. In de zestiende eeuw begon men steeds vaker zeedijken op door dijkval bedreigde plaatsen te voorzien van een extra inlaagdijk. Ook werden meer afdekmaterialen gebruikt om dijken te verbeteren. In het jaar 1555 brak de laatste dijk rond de stad Reimerswaal waardoor het water tot aan de stadsmuren kwam te staan. In 1570 was er voor de derde maal een allerheiligenvloed, deze veroorzaakte massale dijkdoorbraken met vele honderden doden en tienduizenden daklozen.

In 1675 brak de Westfriese Omringdijk, dat was de laatste maal dat in de kop van Noord-Holland een ernstige overstroming plaats vond. In de eerste helft van de achttiende eeuw bleek in de Noordelijke Nederlanden de houten dijkbeschoeiing door de paalworm zodanig aangetast dat deze overal vervangen moest worden de stortsteen. In de achttiende en negentiende eeuw werd de techniek om zeedijken te versterken met matten verder verbeterd.

expres

In de Zuidelijke- en Noordelijke Nederlanden werden in kader van belegeringen en ter bescherming in de Tachtigjarige Oorlog regelmatig dijken doorgestoken. In het jaar 1574 gebeurde dit rond de stad Leiden tijdens het Leidens ontzet. Het doorsteken van de dijken had bij zoet rivierwater als bijeffect dat het land vruchtbaarder werd door depositie van sedimenten. Zeewater daarentegen zorgde voor jaren van gedwongen braaklegging. Gedurende het Twaalfjarig Bestand werd in West-Zeeuws-Vlaanderen veel land opnieuw bedijkt om de vruchtbare grond opnieuw in gebruik te kunnen nemen voor de landbouw. 17.500 hectare werd zo opnieuw gewonnen, gelijk aan 60% van de totale oppervlakte van West-Zeeuws-Vlaanderen. Het bedijken stopte noodgedwongen toen in 1621 de oorlog hervat werd. Op 3 oktober 1944 hebben de geallieerden in de Tweede Wereldoorlog de dijken bij Walcheren doorgestoken om zo de stad onder water te zetten.

In het jaar 1953 zijn in het zuidwesten van Nederland veel dijken doorgebroken. Deze gebeurtenis wordt ook wel de watersnoodramp genoemd. Naar aanleiding van deze grootschalige overstroming is het Deltaplan opgesteld en zijn de deltawerken in Zeeland en Zuid-Holland aangelegd. De veiligheidsnormen voor de dijken zijn in Nederland bijgesteld en sindsdien wordt er meer aandacht besteed aan het dijkonderhoud.

De Watersnood van 1953 werd aanvankelijk ook wel aangeduid als 'Sint-Ignatiusvloed', naar Sint Ignatius, wiens naamdag tot 1969 op 1 februari viel (maar sinds 1969 op 17 oktober). Met deze naam werd een traditie gevolgd om grote overstromingen in het Deltagebied te vernoemen naar de dag van de rooms-katholieke heiligenkalender. Onder meer de Sint-Elisabethsvloeden van 1404, 1421 en 1424, en de Allerheiligenvloeden van 1532 en 1570 zijn hier voorbeelden van. De naam 'Sint-Ignatiusvloed' vond echter niet algemeen ingang. Protestants-christelijken spraken aanvankelijk liever van Beatrixvloed, omdat de watersnood plaatsvond in de nacht na de vijftiende verjaardag van prinses Beatrix. Deze tweede naam maakte nog minder opgang. Stormramp was een meer zakelijke term, maar te weinig specifiek. Later werd steeds vaker van van 'de Watersnoodramp' gesproken, of van 'de Watersnood', of eenvoudig van 'de ramp (van 1953)'.